

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ГАРАНТІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

STATE POLICY OF ECONOMIC SECURITY GUARANTEES: FOREIGN EXPERIENCE

У статті проаналізовано підходи до державної політики гарантій економічної безпеки на основі зарубіжного досвіду. Економічна безпека як інструмент економічної політики спрямована на захист інтересів своїх ключових суб'єктів у національних економічних традиціях і цінностях, що визначає спроможність саморозвитку, наявність інституційних умов і гарантій та автономію країни без загрози відносинам із зовнішнім середовищем. Важливими критеріями економічної безпеки визначають: економічну незалежність, можливість самостійного розвитку, наявність інституційних умов і гарантій, рівень інтеграції, залежність і зв'язок із зовнішнім середовищем. Напрями безпеки повинні узгоджуватися з визначеними цілями та сформованою на їхній основі політикою і стратегічними документами та спиратися на наявні природні, виробничі, технологічні, людські ресурси, зовнішню політичну й економічну ситуацію. Економічна безпека більшості держав світу перебуває під впливом високорозвинених країн (США, Китаю), які використовують жорсткі дії щодо конкурентів, і наслідків пандемії, що охопила весь світ. Основним критерієм формування економічної безпеки є: стійка національна система, яка використовує можливості власних конкурентних переваг і гнучкий економічний інструментарій, реалізує довгострокові стратегії на основі політики економічної безпеки, спроможна до процесів інноваційної модернізації, здатна формувати людський капітал. Державна політика, направлена на розвиток економічної безпеки, передбачає формування стратегічних напрямів модернізації національної економіки, створення умов протидії та упередження можливих загроз, ризиків, проблем і викликів за рахунок макроекономічних заходів щодо стабілізації, поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення структурного реформування, гармонізації законодавчої бази, формування трудового потенціалу, інноваційного розвитку. Подальше зміцнення функціональних можливостей системи економічної безпеки лежить у площині розвитку підприємницької діяльності, посилення конкурентоспроможності країни на світовому ринку, залучення прямих іноземних інвестицій, захисту національних пріоритетів, ефективного державного регулювання.

Ключові слова: економічна безпека, державна політика, національна економіка, стратегії, зарубіжний досвід.

The article analyses the approaches to the state policy of economic security guarantees on the basis of foreign experience. Economic security as an instrument of economic policy is aimed at protecting the interests of its key actors in national economic traditions and values, which determines the capacity for self-development, the availability of institutional conditions and guarantees and the country's autonomy without compromising relations with the external environment. It is determined that the important criteria of economic security are: economic independence, the possibility of independent development, the availability of institutional conditions and guarantees, the level of integration, dependence and connection with the external environment. Security directions should be consistent with the defined goals and policies formed on their basis as well as strategic documents, and should rely on available resources of natural, production, technological, human resources, external political and economic situation. The economic security of most countries is under the influence of highly developed countries (USA, China), which use harsh actions against competitors, and the consequences of a pandemic that has spread throughout the world. It is proved that the main criteria for the formation of economic security are: a stable national system that uses the opportunities of its own competitive advantages and flexible economic tools; implements long-term strategies based on economic security policy; capable of innovative modernization processes; able to form human capital. State policy aimed at developing economic security provides for the formation of strategic directions for modernization of the national economy, creating conditions for counteracting and preventing possible threats, risks, problems and challenges through macroeconomic measures to stabilize, improve the investment climate, ensure structural reform, harmonize legislation, form labour potential, innovative development. Further strengthening of the functional capabilities of the economic security system lies in the development of entrepreneurial activity, strengthening the country's competitiveness on the world market, attracting foreign direct investment, protecting national priorities, and effective state regulation.

Key words: economic security, state policy, national economy, strategies, foreign experience.

УДК 338.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-17-15>

Риков В.В.

аспірант кафедри економічної політики та врядування,

заступник голови

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури міста Києва

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення економічного розвитку передбачає виконання державою численних, притаманних їй функцій, спрямованих на досягнення встановлених цілей із урахуванням наявних ресурсів і можливостей. Результатом успішної реалізації економічних цілей є досягнення фінансової стійкості, стабілізація макроекономічних показників, ство-

рення сучасного технологічного виробництва та інфраструктурного забезпечення, гарантування високого рівня якості життя, що загалом дозволяє протистояти сучасним глобальним загрозам. Процеси, які відбуваються у світовій економіці, здебільшого мають безпосередній вплив на інтереси соціально-економічної системи світових держав. Одним із основних завдань, покладених на державу, є гаранту-

вання національної безпеки, складовою частиною якої є економічна безпека.

Питання, пов'язані з реалізацією заходів безпеки в економічному середовищі, залежать від державної політики формування комплексу заходів у фінансовій, інвестиційній, зовнішньоекономічній, виробничій сферах, які передбачені відповідною державною політикою. Світовий досвід демонструє різні підходи до гарантування економічної безпеки власної країни: політику протекціонізму, імпортозаміщення, підвищення конкурентоспроможності, розвиток високих технологій, митну політику, розвиток конкурентного середовища, захист інвесторів, податкове стимулювання, регулювання ринку праці та ін. Але ключовим залишається створення механізмів державного управління, що забезпечують стійкість національного економічного середовища держави до загроз і ризиків, які можуть спричинити глобалізаційні процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з економічною безпекою, досліджували Л. Гаріфова, Є. Грігорєва, М. Корнілов, С. Танг та ін. Дослідження особливостей державної політики у сфері безпеки розглядали А. Власенко, Г. Вольф, Н. Гаман, Е. Катріні та ін. З огляду на актуальність питання аспектів державної політики у сфері безпеки зазначена проблематика потребує аналізу особливостей гарантування економічної безпеки з урахуванням світової практики.

Метою статті є дослідження різних підходів до формування державної політики гарантування економічної безпеки на основі зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай безпека сприймається як «відсутність загрози для об'єкта, особливо якщо це забезпечується захистом від шкідливої дії іншого об'єкта або групи об'єктів» [1]. Економічна безпека держави пов'язана з економічною стійкістю, тобто здатністю економіки держави використовувати потенціал для зростання, стійкістю до зовнішніх і внутрішніх потрясінь, можливістю передбачити та реагувати на виникнення різних загроз [2]. Економічна безпека – це інструмент економічної політики, функціонування якого є інертним, безперервним і своєчасним процесом, що проявляється через національні, регіональні та всесвітні аспекти безпеки і тим самим забезпечує контроль і управління внутрішніми та зовнішніми загрозами (бідністю, соціальною й економічною нерівністю, корупцією тощо). Економічна безпека розглядається як процес, що забезпечує достатній рівень державних фінансів, із допомогою якого можлива боротьба з бідністю

та безробіттям [3]. Економічну безпеку можна трактувати як умову, коли ризики активізації факторів і процесів, що загрожують нормальній економічній діяльності та стійкому зростанню, не перевищують норму [4].

Економічна безпека є складною соціально-економічною категорією, на яку впливає мінливе середовище матеріального виробництва, зовнішні та внутрішні загрози економіці. Економічна безпека є основою національної безпеки держави, котра відображає здатність відповідних політичних, правових та економічних інститутів держави захищати інтереси своїх ключових суб'єктів у національних економічних традиціях і цінностях [5]. Економічна безпека визначає спроможність саморозвитку, наявність інституційних умов і гарантій та автономію країни без загрози відносинам із зовнішнім середовищем. Економічна свобода вважається головним фактором економічної безпеки, що передбачає конкурентоспроможність, захист особистих прав і власності [6].

Основними факторами економічної безпеки країни є її географічне положення, природні ресурси, промисловий і сільськогосподарський потенціал, ступінь соціально-демографічного розвитку, якість державного управління [5]. Критеріями економічної безпеки можна розглядати: економічну незалежність, можливість самостійного розвитку, наявність інституційних умов і гарантій, рівень інтеграції, залежність і зв'язок із зовнішнім середовищем [6].

Якість концепції безпеки залежить від здатності підтримувати конкурентоспроможність і належних елементів. Ці поняття включають такі чинники: людський капітал (знання та вміння, здоров'я, підприємницькі знання, готовність до навчання протягом усього життя); соціальний капітал (рівність і соціальну інтеграцію, регіональну згуртованість, відкритість, довіру та співпрацю, стійкість, стратегічне мислення); ділове середовище (доступ до ресурсів і технологій, сильну конкуренцію, ефективну державу, передбачуване правове середовище, низький рівень бюрократії, інтернаціоналізацію); інфраструктуру (транспортну, логістичну, інформаційно-технологічну, енергетичну); територіальний капітал (природне середовище та ресурси, локальну соціально-економічну мережу, місцеву інституційну систему та послуги, місцеву культуру, привабливість, мережевий капітал); інновації (дослідження, розробки, права власності, технологічні знання, ноу-хау) [4].

Спираючись на наявні ресурси природного, виробничого, технологічного, людського ресурсів, зовнішню політичну й економічну ситуацію, напрями безпеки повинні узгоджу-

ватися з визначеними цілями та сформованою на їхній основі політикою та стратегічними документами. Наприклад, кінцевою метою забезпечення економічної безпеки в ЄС є формування цілком інтегрованої Європи з однако-вим рівнем життя у всіх країнах-учасниках [7].

У стратегії стійкого та всебічного зростання «Європа – 2020», яка передбачала завдання побудови потужної економічної системи для боротьби зі світовою фінансово-економічною кризою та світовими викликами, було запропоновано пріоритети: розумне зростання (розвиток економіки на основі знань та інновацій); стале зростання (сприяння більш ефективному використанню ресурсів, екології та конкурентоспроможності); інклюзивне зростання (сприяння розвитку економіки з високою зайнятістю, яка забезпечує соціальну та територіальну згуртованість). Відповідно до встановлених цілей було висунуто провідні напрями. Напрямок «Інноваційний союз» спрямований на поліпшення умов і доступу до фінансування досліджень та інновацій з метою перетворення інноваційних ідей на продукти та послуги, що створюють зростання та робочі місця. Напрямок «Молодь у дії» передбачав підвищення ефективності системи освіти та спрощення виходу молоді на ринок праці. Напрямок «Цифровий порядок денний для Європи» мав прискорити впровадження високошвидкісного Інтернету та широке використання переваг єдиного цифрового ринку для домогосподарств і бізнесу. Напрямок «Енергоефективна Європа» повинен сприяти економічному зростанню на основі низьковуглецевої економіки, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та впровадження енергоефективності. Напрямок «Індустріальна політика в епоху глобалізації» спрямований на поліпшення ділового середовища та підтримку розвитку сильної та стійкої конкурентоспроможної промислової бази. Напрямок «План дій для отримання нових навичок і робочих місць» передбачав модернізацію ринків праці та розширення можливостей для людей, розвиваючи їхні навички протягом життєвого циклу. Напрямок «Європейська платформа проти бідності» гарантував забезпечення соціальної та територіальної згуртованості, гідного життя й активної участі у суспільній діяльності [8].

Остання економічна і фінансова криза показала, що країни Європейського Союзу з високою заборгованістю економічно вразливі через їхні слабкі фінансові та кредитні позиції. Надмірний державний борг знижує ефективність державної бюджетної та фіскальної політики [9]. Аналізуючи еволюцію загальної еконо-

мічної безпеки Європейського Союзу, можна помітити, що спільнота не відновила позиції, утримувані до кризи. Економіка ЄС неефективно використала потенціал зростання у посткризові роки, відновлення зайняло дуже довгий період (2009–2014 рр.). Навіть у 2016 р. спільнота не перевищила докризовий рівень динаміки економічної безпеки. Доти, поки економічні позиції Європейського Союзу перебували у стані стагнації, світова економіка росла на 44,5%. Цей факт свідчить про те, що економічні позиції ЄС погіршилися, і необхідна консолідація єдиного ринку. Рівень загальної економічної безпеки у співтоваристві впав у період 2007–2017 рр. більш ніж на 10%. Західноєвропейські країни є найбільш економічно захищеними країнами в ЄС, за якими йдуть східноєвропейські країни, котрі інтегрувалися у співтовариство починаючи з 2004 р. [10].

На економічну безпеку та міжнародні відносини в Європейському Союзі вплинули безліч важливих змін. Brexit, енергетичні проблеми та роль ЄС у міжнародних відносинах як головного глобального гравця загрожують підірвати позицію однієї з провідних економік світу. Зараз ЄС стикається із загрозами не лише економічній і політичній безпеці, але й подальшому існуванню. Що стосується конкуренції з боку інших провідних економік, таких як Китай, Індія, Бразилія чи США, то ЄС необхідно знаходити нові шляхи для консолідації свого економічного та міжнародного становища [11]. До перелічених проблем додалася вкрай складна ситуація, пов'язана з наслідками пандемії, яка сьогодні ще триває. Внаслідок пандемії у 2020 р. прогнозується різке скорочення світової економіки на 3%, що набагато більше, ніж під час фінансової кризи 2008–2009 рр. Зазначена криза вимагає прийняття істотних цільових податково-бюджетних, грошово-кредитних і фінансових заходів для збереження економічних зв'язків між працівниками, компаніями, кредиторами, збереження економічної та фінансової інфраструктури суспільства [12].

Різні країни світу мають власні підходи до посилення економічної безпеки власної країни. Долар, фінансова система США та його теперішня роль як центру для глобальної цифрової архітектури забезпечують США неперевершеною здатністю використовувати глобальну систему для забезпечення власних цілей безпеки. Рішення США відмовитися від основних принципів глобальної багаторонної торговельної системи та вийти з Паризької угоди стали додатковими потрясіннями для ЄС і світу [13].

У Великій Британії політика безпеки межує з політикою у сфері оборони: в основу покладено оцінки національних інтересів і реалізацію їх захисту. В економічній сфері національні інтереси визначаються інтересами всього суспільства з пріоритетом перед іншими формами суспільних інтересів [14].

Прагнення Китаю виграти глобальну конкуренцію за нові технології, такі як штучний інтелект і біотехнологія, передбачає асиметричний характер двосторонніх інвестиційних відносин. Китай бере на себе зобов'язання за багатосторонніми правилами, про що свідчить ініціатива «Один пояс, один шлях», спрямована на використання китайських торгових потоків для створення інфраструктури і створення широкої мережі країн-партнерів. Цей проект явно не є багатосторонньою основою для торгових, інвестиційних і фінансових відносин, а швидше зосереджений на Китаї. Є побоювання, що фінансові претензії Китаю на країни з надмірною заборгованістю можуть перетворитися на контроль над стратегічною інфраструктурою [13].

Забезпечення економічної безпеки, збалансованого розвитку промисловості, зовнішньої та внутрішньої торгівлі з боку уряду в США делеговано Міністерству торгівлі, в Японії – Міністерству зовнішньої торгівлі та промисловості, в Китаї – Міністерству промисловості та інформатизації, у Великій Британії – Міністерству торгівлі та промисловості. У деяких розвинених країнах (США, Японії, Китаї) виконання функцій економічної безпеки визначено як захист національних інтересів і національної безпеки у сферах життєдіяльності, які є пріоритетними, на основі стратегій чи концепцій національної економічної безпеки [15].

Реалізація економічної безпеки у Сінгапурі забезпечується за рахунок прискореної індустріалізації, що орієнтується на зовнішній ринок, і залученням іноземного капіталу. Стратегічним економічним планом визначено можливість досягнення високого рівня ВВП (на рівні країн-лідерів). Сінгапур досяг високих показників у міжнародних рейтингах і гарантуванні економічної безпеки за рахунок реалізації довгострокових урядових економічних стратегій, що дозволило подолати внутрішні проблеми, підвищило міжнародний статус країни, дозволило залучити іноземний капітал для модернізації національного виробництва [15].

Структура економічної безпеки в Польщі має ряд особливостей, які полягають у формуванні на загальноекономічному й оборонно-економічному рівнях. В економіці Польщі простежується висока залежність від зовніш-

ньоторговельного обороту, низький рівень інвестицій в основний капітал, високий рівень державного боргу, високий рівень безробіття. Але загалом можна констатувати наявність певного рівня економічної безпеки Польщі, про що свідчить, наприклад, високий показник ВВП на душу населення, очікувана тривалість життя при народженні, відношення державних витрат на освіту й охорону здоров'я до ВВП [16].

У Німеччині немає спеціальної законодавчої бази щодо реалізації завдань з економічної безпеки, а загальні проблеми відображені в директивах Міністерства оборони, де регламентовано найважливіші сфери ринкової діяльності та визначено функції державного контролю. У Франції в Законі «Про національну безпеку» відображено деякі положення щодо економічної безпеки, де основними напрямками визначено посилення стійкості господарської системи країни, самостійність зовнішньої політики, зменшення диспропорцій у рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; мінімізацію зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки, зменшення ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу [17].

Можна дійти висновку, що за рахунок потужної національної економіки, розвинених ринкових механізмів, спроможних державних інститутів, дієвого державного регулювання країни з високим рівнем розвитку мають потужну систему економічної безпеки, яка оперативніше може реагувати на загрози та здійснювати попереджувальні заходи. Основними критеріями формування державної політики у сфері економічної безпеки є стійка національна система, що використовує можливості власних конкурентних переваг і гнучкий економічний інструментарій; реалізує довгострокові стратегії на основі політики економічної безпеки, спроможна до процесів інноваційної модернізації, здатна формувати людський капітал. Важливою, на нашу думку, сьогодні є адаптація до вимог провідної концепції під назвою «Індустрія 4.0», що передбачає зміну виробництва шляхом використання глобальних промислових мереж, нових технологій, інноваційної перебудови економіки та підготовки фахівців із високим рівнем кваліфікації.

Отже, проаналізувавши окремі системи економічної безпеки розвинених країн світу, можливо визнати, що держава має формувати стратегічні документи та законодавче забезпечення у сфері економічної безпеки, підтримувати сприятливе фінансове середовище та конкурентоспроможні національні підприємства, здійснювати функції регулювання фінансово-бюджетної сфери, стимулювати

інноваційно-інвестиційну активність, проводити заходи державного контролю провідних галузей економіки, підтримувати національних виробників та експортерів, перерозподіляти трудові ресурси. Контроль над власними ресурсами, відстоювання національних інтересів, швидка реалізація антикризових заходів передбачає наявність дієвої та ефективної державної політики у сфері управління економічною безпекою.

Висновки. Відповідно до аналізу державної політики гарантій економічної безпеки у країнах із високим рівнем розвитку можна зробити висновок, що здебільшого державна політика, направлена на розвиток економічної безпеки, передбачає формування стратегічних напрямів модернізації національної економіки, створення умов протидії та упередження можливих загроз, ризиків, проблем і викликів за рахунок макроекономічних заходів щодо стабілізації, поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення структурного реформування, гармонізації законодавчої бази, формування трудового потенціалу, інноваційного розвитку. Подальше зміцнення функціональних можливостей системи економічної безпеки лежить у площині розвитку підприємницької діяльності, посилення конкурентоспроможності країни на світовому ринку, залучення прямих іноземних інвестицій, захисту національних пріоритетів, ефективного державного регулювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kornilov M. Economic Security as a Scientific Category. *European Journal of Economics and Management Sciences*. 2015. № 4. P. 59–64.
2. Giriūnienė G. et al. Research on the Relation between Conceptions of the State's Economic and Financial Security: Theoretical Aspect. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2019. № 8 (4). P. 609–616.
3. Tang, S.M. Rethinking Economic Security in a Globalized World. *Contemporary Politics*. 2015. № 21. P. 40–52.
4. Csath M. et al. Soft Factors of Economic Security. *Academic and applied research in military and public management science*. 2019. № 2 (18). P. 117–129.
5. Grigoreva E., Garifova L. The economic security of the state: the institutional aspect. *Procedia Economics and Finance*. 2015. № 24. P. 266–273.
6. Mura L., Daňová M., Vavrek, R., Dúbravská, M. Economic freedom-classification of its level and impact on the economic security. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2017. № 2 (7). P. 154–157.
7. Ocepek A. Economic Security and the European Dream. Anthony Louis Ocepek. Marquette University. URL: <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Ocepepaper.pdf>.
8. European Commission (EC). EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Working paper. 2010. 29 p.
9. Liapis K., Rovolis A., Galanos C., Thalassinos E. The Clusters of Economic Similarities between EU Countries: A View Under Recent Financial and Debt Crisis. *European Research Studies*. 2013. № 16 (1). P. 41–66.
10. Ignatov A. Analysis of the dynamics of the European economic security in the conditions of a changing socio-economic environment. *New Medit*. 2019. № 18 (2). P. 15–56.
11. Azamatova R., Shadova Z., Shorova B. Economic Security and International Relations in the European Union. *Journal of Security & Sustainability Issues*. 2017. № 4 (6). P. 711–718.
12. World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.
13. Pisani-Ferry J., Wolff G.B. The threats to the European Union's economic sovereignty. Memo to the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security. 2019. 15 p.
14. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy. Official website of the UK Ministry of Defense. URL: <http://www.official-documents.gov.uk>.
15. Власенко А.В. Особенности формирования механизма управления экономической безопасностью: зарубежный опыт. *Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС*. 2017. № 2. С. 197–201.
16. Баринов А.С. Экономическая безопасность и ее характеристики (на примере Польши). *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2018. Т. 14. № 4 (361). С. 709–724.
17. Гаман Н.О. Міжнародний досвід формування економічної безпеки держави: перспективи для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1264>.